БАЛКАНИ

12 (2023)

ПЕРИОДИЧНО НАУЧНО ИЗДАНИЕ

МОНАРХИЯ и/или РЕПУБЛИКА

ИБ & ЦТ БАН

ИНСТИТУТ ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ ПРИ БАН

БАЛКАНИ
Рецензирано научно периодично издание

Издава Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“
при Българска академия на науките

ISSN: 1314-4103

Редакционна колегия
Главен редактор: чл.-кор. проф. Александър Костов, Институт за балканистика с Център по тракология, БАН (ИБЦТ–БАН)

Членове: проф. Лора Тасева (ИБЦТ–БАН) – заместник главен редактор, проф. Юра Константинова (ИБЦТ–БАН) – заместник главен редактор, доц. Иво Топалилов (ИБЦТ–БАН), доц. Калин Стоев (ИБЦТ–БАН)
Научен секретар: гл. ас. Елмира Василева (ИБЦТ–БАН)

Международен борд: проф. Мария Тодорова (Университет Ърбана-Шампейн – Илинойс, САЩ), проф. Галина Вълчинова (Университет на Тулуза, Франция), проф. Франческо Гуида (Университет Рома Тре, Италия), проф. Андрей Тимотин (Практическо училище за напреднали изследвания, Франция), доц. Андреас Либератос (Университет за социални и политически науки „Пандион“, Гърция)

THE BALKANS
Peer-reviewed scientific journal

Published by the Institute of Balkan Studies with the Centre of Thracology "Prof. Alexander Foll"
at the Bulgarian Academy of Sciences

ISSN: 1314-4103

Board of Editors
Editor-in-Chief: Prof. Alexandre Kostov, Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Balkan Studies & Center of Thracology – Bulgarian Academy of Sciences (IBCT–BAS)

Editorial Team: Prof. Lora Taseva (IBCT–BAS) – Deputy Editor-in-Chief, Prof. Yura Konstantinova (IBCT–BAS) – Deputy Editor-in-Chief, Assoc. Prof. Ivo Topalilov (IBCT–BAS), Assoc. Prof. Kalin Stoev (IBCT–BAS)
Scientific secretary: Assis. Prof. Elmira Vasileva (IBCT–BAS)

IInternational Advisory Board: Prof. Maria Todorova (University of Illinois at Urbana-Champaign, USA), Prof. Galina Valcinova (University of Toulouse, France), Prof. Francesco Guida (University of Roma Tre, Italy), Prof. Andrei Timotin (École Pratique des Hautes Études-PSL, France), Assoc. Prof. Andreas Lyberatos (Pandion University of Social and Political Sciences, Greece)

БАЛКАНИ

МОНАРХИЯ И/ИЛИ РЕПУБЛИКА

Книжка 12 (2023)

THE BALKANS

MONARCHY AND/ OR REPUBLIC

Issue 12 (2023)

ИНСТИТУТ ЗА БАЛКАНИСТИКА С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ ПРИ БАН

БАЛКАНИ

ТЕМА НА БРОЯ: МОНАРХИЯ И/ИЛИ РЕПУБЛИКА

СЪДЪРЖАНИЕ:

Александър Костов
Редакционна статия 5

СТАТИИ 7

Иво Топалилов
Бележки върху трибната принадлежност на муниципалното общество в Рациария 7

Калин Стоев
Тракийските земи в Римската империя и противоречието между република и империя (проблеми на континуитета) 17

Лора Тасева
Гръцката дума *μοναρχία* и нейните производни в средновековни славянски преводи 26

Владислав Иванов
Морските републики Венеция и Генуа срещу Византийската империя – игра на взаимно изтощение 42

Симеон Симеонов
Монархия и република в балканските пътеписи на Франсиско де Миранда 53

Даниел Кайн
Цар Фердинанд през погледа на румънския крал Карол I 64

Спиридон Г. Плумидис
Позицията на монархиите в Гърция и в балканските държави към Първата световна война (1915): опит за тълкуване 73

Калина Пеева
Парадоксите на турския републиканизъм 85

Бисер Петров
Опитите на краля на Албания Зог да си възвърне трона от изгнание 100

СТАРИНА 110

Александър Костов
Из кореспонденцията на братята Александър и Франц Йозеф фон Батенберг 110

РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ 117

Добринка Парушева
За важността на диалога и за неговата липса в отношенията на България и Гърция (Юра Константинова. България и Гърция в лабиринт от монолози. София: Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2022, 350 стр.) ...117

Марияна Стамова
Северозападът като балкански микрокосмос (Александър Костов (съст. и ред.) Българският Северозапад: минало и съвременност. София: Тендрил, 2022, 400 стр.) 120

Зорка Първанова
За русофилството и русофобството на Балканите (Тина Георгиева, Юра Константинова (съст.) Русия: погледи от Балканите (XIX–XX в.). София: Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2023, 440 стр.) 124

Гергана Дончева

Долу принудата на властта! Да живее свободният дух на таланта! (Добринка Парушева. „Долу правителството! Да живее карикатурата!!“: Политика, култура и карикатура в България в началото на XX век. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2023, 265 стр.) 127

Юра Константинова

Балканската одисея на Франсиско де Миранда (Симеон Симеонов. Франсиско де Миранда на Балканите. Раждането на идеята за независимост на Латинска Америка. Велико Търново: Фабер, 2022, 155 стр.) 132

Гергана Дончева

Визуалната култура на Балканите, поставена в нова изследователска перспектива (Ana Grgić. Early Cinema, Modernity and Visual Culture: The Imaginary of the Balkans. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022, 277 p.) 134

БАЛКАНИСТИЧНИ ХРОНИКИ 137

Преслава Георгиева

Международен форум за *Учителното евангелие* на Константин Преславски и ранните средновековни преводи на балканските славяни 137

Антоанета Балчева

Българо-хърватски научни, дипломатически и културни връзки. Минало, настояще и бъдеще.....144

Антоанета Балчева

Международна интердисциплинарна научна конференция „Етно-религиозни проблеми на Балканите: теория, практика и политики“, 29–30 май 2023 г. 147

Стефан Янакиев

Първа национална конференция по тракология „Геополитика и социум в Древна Тракия“, 11–12 май 2023 г. 154

Самуил Камбуров

Дискусионен клуб „Непознатите Балкани“ 155

Международна конференция на тема „Историческата българистика извън България: състояние и перспективи“ 158

Научна конференция „Българският Северозапад: просвета и култура“ в гр. Монтана.....160

Участие на изследователи от ИБЦТ–БАН в Третата национална годишна научна конференция на Центъра за върхови постижения „Наследство БГ“.....161

Представяне на новото издание „Българският Северозапад: минало и съвременност“ в гр. Монтана.....162

THE BALKANS

THE TOPIC OF THE ISSUE: MONARCHY AND/ OR REPUBLIC

CONTENTS:

Alexandre Kostov
Editorial.....5

ARTICLES 7

Ivo Topalilov
Some notes on the tribal affiliation of municipal society in Ratiaria 7

Kalin Stoev
The Thracian lands in the Roman Empire and the contradictions between the republic and empire (problems of the continuity).....17

Lora Taseva
The Greek word μοναρχία and its derivatives in medieval Slavonic translations 26

Vladislav Ivanov
The maritime republics of Venice and Genoa against the Byzantine Empire: a game of mutual attrition.....42

Simeon Simeonov
Monarchy and republic in Francisco de Miranda's Balkan travelogues.....53

Daniel Cain
Tsar Ferdinand through the eyes of King Carol I of Romania.....64

Spyridon Ploumidis
The position of the monarchy in Greece by the time of the First World War (1915): Balkan and South European parallels 73

Kalina Peeva
The paradoxes of Turkish republicanism.....85

Bisser Petrov
The attempts of King Zog of Albania to regain his throne from exile 100

SOURCES 110

Alexander Kostov
From the correspondence of the brothers Alexander and Franz Joseph von Battenberg 110

REVIEWS AND RESPONSES 117

Dobrinka Parusheva
On the importance of the dialogue and its absence in the relations between Bulgaria and Greece (Yura Konstantinova, Bulgaria and Greece in a maze of monologues. Sofia: Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology – BAS, 2022, 350 p.) 117

Mariana Stamova
The Northwest as a Balkan microcosm (Kostov, Al. (ed.) The Bulgarian Northwest: past and present. Sofia: Tendril, 2022, 400 p.).....120

Zorka Parvanova
About *russopfilia* and *rusophobia* in the Balkans (Tina Georgieva, Yura Konstantinova (eds.) Russia: Balkans perspectives (XIX-XX c.). Sofia: Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology - BAS, 2023, 438 p.).....124

Gergana Doncheva

Down with the government coercion! Long live the free spirit of talent! (Dobrinka Parusheva, "Down with the government! Long live caricature!!" Politics, culture and caricature in Bulgaria at the beginning of the twentieth century. Plovdiv: UP Paisii Hilendarski, 2023, 265 p.).....127

Yura Konstantinova

The Balkan odyssey of Francisco de Miranda (Simeon Simeonov, Francisco de Miranda in the Balkans: the birth of the idea of Latin American independence. Veliko Tarnovo: Faber, 2022, 155 p.) 132

Gergana Doncheva

The visual culture of the Balkans in a new research perspective (Ana Grgić. Early Cinema, Modernity and Visual Culture: The Imaginary of the Balkans. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022, 277 p.) 134

BALKAN STUDIES CHRONICLES.....137

Preslava Georgieva

International forum on the *Didactic Gospel* of Constantine of Preslav and the early medieval translations of the Balkan Slavs.....137

Antoaneta Balcheva

Bulgarian-Croatian scientific, diplomatic and cultural relations. Past, present and future.....144

Antoaneta Balcheva

International interdisciplinary scientific conference "Ethno-religious Problems in the Balkans: Theory, Practice and Politics".....147

Stefan Yanakiev

The first national conference on Thracology "Geopolitics and Socium in Ancient Thrace", 11-12 May 2023 154

Samuil Kamburov

Discussion club "The Unknown Balkans".....155

International conference "The Historical Bulgarian Studies outside Bulgaria: Condition and Perspectives" 158

Scientific Conference "Bulgarian Northwest: Education and Culture" in Montana 160

Participation of researchers from IBCT-BAS in the Third national annual scientific conference of the "Heritage BG" Centre of Excellence. 161

Presentation of the new book "Bulgarian Northwest: Past and Present" in Montana 162

води до изкривявания, авторката обаче отбелязва, че сред карикатуристите няма политици, така че в полето на политическата карикатура подобни деформации не се забелязват.

Хумористичните вестници реализират политическата комуникация със своите читатели посредством разнообразни практики: предаване на изданието от ръка на ръка, публично четене в по-малките населени места, където процентът на неграмотните е твърде висок, разглеждане и коментиране на карикатурите, което най-често се случва в кафенетата и кръчмите. Това Добринка Парушева дефинира като *парламентаризъм преди парламента* – явление, което продължава да се наблюдава и след възстановяването на българската държава през 1878 г. и изграждането на нейните модерни институции.

В обобщение на казаното дотук, считам монографията „Долу правителството! Да живее карикатурата!!“ за изключително важен текст, който ще привлече вниманието както на специалисти, така и на по-широк кръг читатели и перефразирайки заглавието на „Долу принудата на властта! Да живее свободният дух на таланта!“ ще добавя, че изследването поставя вечния въпрос за взаимоотношенията между овластените и творците, въпрос, който във всички времена, уви, не губи своята актуалност.

БАЛКАНСКАТА ОДИСЕЯ НА ФРАНСИСКО ДЕ МИРАНДА
Симеон Симеонов. Франсиско де Миранда на Балканите. Раждането на идеята за независимост на Латинска Америка. Велико Търново: Фабер, 2022, 155 стр.

Юра Константинова
Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките

THE BALKAN ODYSSEY OF FRANCISCO DE MIRANDA
Simeon Simeonov, Francisco de Miranda in the Balkans: the birth of the idea of Latin American independence. Veliko Tarnovo: Faber, 2022, 155 p.

Yura Konstantinova
Institute of Balkan Studies and Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences

Монографията на Симеон Симеонов „Франсиско де Миранда на Балканите. Раждането на идеята за независимост на Латинска Америка“ (Фабер, 2022, 155 стр. ISBN: 978-619-7179-31-6) проследява пътуването на венецуелския революционер Франсиско де Миранда из Балканите, осъществено в периода април – септември 1786 г., и прехвърлянето му в Русия, където продължава контактите си с представители на балканските елити. Тя е структурирана в увод, шест глави, заключение и е снабдена с кратка биографична справка за Франсиско де Миранда, със списък на използваните извори и историография, както и с подходящи илюстрации. Изследването далеч надскача описанието на местности, личности, обичаи, а поставя региона, неговата история и обитатели в няколко различни контекста – на „западния“ свят, на „периферния“ свят, на „революционния“ свят и на личния свят на пътешественика.

Авторът определя книгата си като „настойчив аргумент за нуждата от внимателно локално изследване на революционния процес, от преплитане на различни национални истории и глобализиране на разказа за „Епохата на революциите“ като люлка на модерния свят“ (с. 16). Нейна цел е да преразгледа западно-центристките модели на „център“ и „периферия“ и чрез преосмисляне на балканската биография

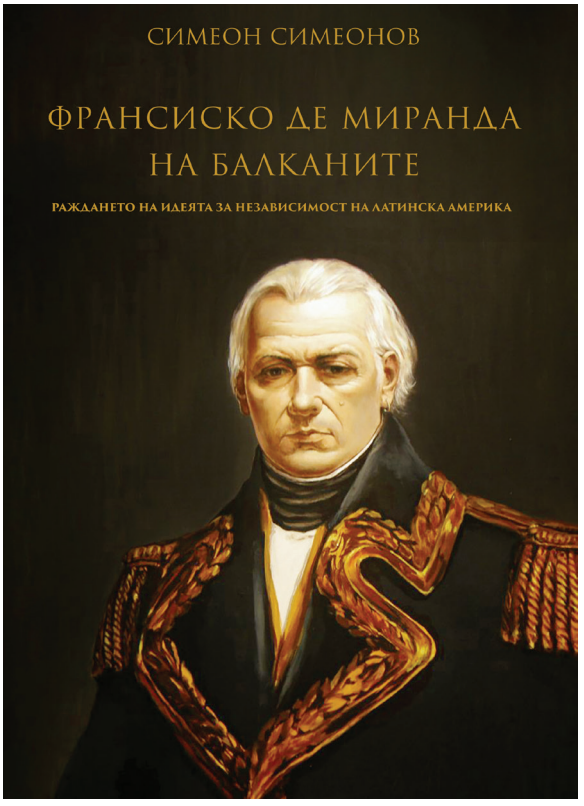

на Франсиско де Миранда да изтъкне интегралната роля на Югоизточна Европа в неговата идеология, а чрез нея и в световните идеологически и политически процеси. Тази цел поставя изследването на Симеон Симеонов сред проучванията, насочени към превръщането на Балканите в равноправна част от модерния свят. Авторът успява отлично да впише монографията си в теоретичните рамки, необходими за разработването на този мащабен замисъл и умело води читателя през тях. Той въвежда в употреба нов, неизползван досега документален материал не само за живота на Франсиско де Миранда, но и за делата на чуждестранните консули в Европейския югоизток. Сведенията, почерпени от изворите, са умело комбинирани с данни от други източници, което позволява да бъдат уточнени и допълнени факти от биографията на революционера и да бъдат подробно описани и анализирани пътуванията му в Европейския югоизток, Анадола и Русия.

Симеон Симеонов проследява политическото и идейното развитие на Франсиско де Миранда от католическото образование и участието му в Американската революция; през посещението в Дубровнишката република, Закинтос, Патра, Коринт и Атина; до впечатленията му от междурасовите и междурелигиозните отношения в османската столица и Русия. Като червена нишка в книга са проследени контактите на венецуелския революционер с консулските и дипломатическите представители в местата, които посещава, както и политическите маневри, които предприема. Книгата се отличава с жив и увлекателен стил, изпъстрен с любопитни цитати от Дневника на пътешественика и с интересни коментари на автора. Те потапят читателя в магията на историята, нашепват му с едва доловими консулски гласове, карат го да се чуди заедно с автора защо пътешественикът споделя някои впечатления, а други премълчава, интригуват го с въпроси за ролята на драгоманите, за това какво ли се разбира под „упадъчен деспотизъм“ и др.

Приносен характер има наблюдението на автора за изолираността на европейските дипломати в османската столица, което го води до заключението, че доброволното им уединение в квартала Пера се превръща в предпоставка за изграждане на неточна представа за османската действителност. Интересни акценти в изследването са темата за ролята на жените в дипломатическите мисии; сравненията на робските пазари в Ориента и в Америка; размислите за неоднозначната роля на религията в османското общество и наблюденията относно свободата на придвижване в различните държави, през които героят преминава. Безспорен принос на монографията е изводът, че Балканите не са „преходен“ регион в революционната кариера на Франсиско де Миранда, а играят ключова роля във формирането на революционната му идеология. Важно е заключението, че е налице трайна тенденция за „маргинализация“ на перифериите (Югоизточна Европа и Латинска Америка) в европоцентричния прочит на ис-

торията, което поставя пред учените необходимостта от преосмисляне на стереотипните представи за тези региони. Монографията повдига и важните въпроси за съвпадението и/или разминаването между разбиранията за европеизация и модернизация на тези исторически и културно специфични общества. Монографията на С. Симеонов прави отлично впечатление с критичното отношение на автора към изворите, със смелите интерпретации на фактите и с отговорното отношение към историографските дискусии.

ВИЗУАЛНАТА КУЛТУРА НА БАЛКАНИТЕ, ПОСТАВЕНА В НОВА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ПЕРСПЕКТИВА

Ana Grgić. Early Cinema, Modernity and Visual Culture: The Imaginary of the Balkans. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022, 277 p.

Гергана Дончева
Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките

THE VISUAL CULTURE OF THE BALKANS IN A NEW RESEARCH PERSPECTIVE

Ana Grgić. Early Cinema, Modernity and Visual Culture: The Imaginary of the Balkans. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022, 277 p.

Gergana Doncheva
Institute of Balkan Studies and Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences

Когато известният австрийски учен Карл Казер прави заключението, че е важно да се появи „*изследване, което да не се опитва да „докаже“ визуалното господство на „Запада“ над неговата „балканска периферия“, а да се фокусира върху процесите на смесване и преплитане*“[1], той едва ли подозира, че съвсем скоро подобно изследване ще бъде написано от глобалната мигрантка Ана Гъргич, чиято специфична биографична история и дълбока привързаност към Балканите я мотивират да се захване с това сложно предизвикателство.

Монографията *Ранно кино, модерност и визуална култура: Въображаемото на Балканите* (Grgić, Ana. *Early Cinema, Modernity and Visual Culture: The Imaginary of the Balkans,* Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022, 277 pages, ISBN: 978-94-6372-830-0) е основополагащ труд, който си поставя за цел да промени настоящата посока на изследване, свързана с визуалната култура на региона. Основана на богат емпиричен и теоретичен материал, книгата изгражда жива и многоизмерна картина на космополитното градско културно пространство на Балканите от началото на XX в.

В първа глава *Визуалната култура на Балканите, тактилна визуалност и движещи се образи от архива* авторката очертава концеп-

[1] Kaser 2014: 345; Kaser 2013.